

Kadının Toplumsallaşması ve Fitne

Socialization of Woman and Temptation

Cihan AKTAŞ

Araştırmacı Yazar, İSTANBUL

TOPLUMSALLAŞMANIN DEĞERİ

Bireyin bir takım roller yüklenebileceği belirli bir toplumun ya da toplumsal grubun tarzlarını öğrenme süreci, "toplumsallaşma" olarak adlandırılır. Bütün bir hayat boyunca devam eden uzun bir süreci kapsayan bu süreçte birey, toplumla ilişkisi açısından etkin bir kişilik ortaya koymaktadır. Bir diğer açıdan da toplumsallaşma, insanın içinde yaşadığı topluma birşeyler katabilmesi, sunabilmesi; ya da kendisini geliştirmek için topluma açılabilmesi yönünde sürekli gelişen bir harekettir.

Bireyin yüklendiği veya ona yüklenen toplumsal rolün doğasına ve yeteneklerine uygun olmayışı, kendisi ve toplumu açısından olumsuz sonuçlara yol açacaktır. Ve yine, kendisi ve toplumu için uygun (hayırlı), yeteneklerinin elverdiği bireysel ve toplumsal rolleri yüklenmesinin engellenişi de bireye ve mensubu bulunduğu topluma, mensubu bulunduğu dünya görüşüne zulmedilmesi demek olacaktır.

insan içinde yaşadığı toplumun kendisinden beklediği ilkeleri ve değer yargılarını benimsemeyebilir ve kendi inandığı değer yargılarını topluma anlatmayı ve benimsetmeyi dileyebilir. Hatta, kimi zaman bu durum, müslümanların doğruyu bildirip yanlıştan sakındırma ve tebliğ ödevlerinde olduğu gibi "dilemeyi" aşarak bir görev haline gelir. Bu durumda toplumsallaşma, bireyin inanç ve önerilerini içinde yaşadığı toplumun anlayabileceği uygun bir dille ifade edebilme süreci de demektir. Sözgelimi bir müslümanın içinde yaşadığı topluma islâm dinini anlatmayı dileyişi, o toplumun ayırdedici özelliklerini iyi bilmesine ihtiyaç duyar. Gayri islâmi veya islâmi, islâmın bilindiği veya bilinmediği toplumlarda nasıl davranmak, nelere dikkat etmek gerekiyor; müslüman bireyin "toplumsallaşması" sorunu, bu soruların cevabına da ihtiyaç duyar.

Diyebiliriz ki toplumsal bir kişilik her durumda, zamanının çoğunu toplumun, toplumsal faaliyetlerin içinde geçiren bir kişilik demek değildir. Yine, zamanının çoğunu evinde veya kapalı bir mekanda geçirmesi, her zaman bireyin toplumsallaşmadığı ve toplum dışı kaldığı, "anti-sosyal" olduğu anlamına gelmez. Toplumsallaşma övgüsü etrafında yanlış tanımlar ve rol beklentileri, toplumları ve bireyleri muzdarip eden problemlerin belli başlı nedenlerinden biri sayılabilir.

Örneğin, modernleşme hedefi yolundaki ülkemizde "kadınların toplumsallaşması", onların zamanlarının çoğunu ev dışında bir işte veya bir dernekte ya da popüler gazetelerin "cemiyet haberleri"ne konu olan salon faaliyetlerinde geçirmesi şeklinde anlaşılmıştır. Ev kadınlığının aksaklık, anneliğin değersiz bir yatırım sayıldığı bir düzende kadınlar "sosyal olmak", "sosyal kişilik kazanmak" adına, nereye ve niçin gitmek üzere olursa olsun, anneliği çağrıştıran ev ortamından uzaklaşma çabasına düşmüşlerdir. Oysa, geçmiş çağlarda "toplumun hayrına" denilerek bütünüyle evlerine kapatılıp toplum hayatından tecrit edilmeleri gibi; "modern çağ" diye adlandırılan zamanımızda da "toplumun hayrına" denilip bütünüyle evlerinden kopmaları da, onları fitratlarına yabancılaştırarak veya fitratlarıyla savaşmaya sevk ederek mutsuz kılmıştır.

KADINLARIN TOPLUMSALLAŞMASI

Kadınların toplumsallaşması sorunu, yaşadığımız yüzyıldaki tartışılma boyutlarıyla uzak bir geçmişe sahip değildir. Ancak, belki de bu sorun, kadının insan sayılması bağlamındaki tartışmalarla paralel uzun bir tarihsel seyre sahip olmuştur. Denilebilir ki altı bin yıllık "ataerki" toplum yapısı, kadın boyutu yönünden kötürüm bırakılmış ve bu tarih boyunca toplumsal ilişkilerde "güç ve savaş", "çarpışma ve hakimiyet" olgularında izlendiği üzere, "erkek" değerleri birinci plana konmuşken, "kadın" değerleri ihmal edilmiştir. Bu bakımdan kadın hakları etrafındaki tartışma ve değerlendirmelerde toplumsal ilişkilerin "kadınlaştırılması" problemi dile getirilmektedir.

Öğreti itibarıyla İslâmiyet'in kadın sorununa ilişkin temel problemleri çözdüğü; ilerici ve devrimci çabalarla kadına ilişkin cahili kabulleri değiştirerek insanlığın yansını teşkil eden kadın cinsini yeniden insanlığa kazandırdığı; bilinen, genellikle de kabul gören bir gerçektir.

Oysa, tahrif edilmiş Yahudilik ve Hristiyanlık'ta kadın, cinsel özellikleri itibarıyla suçlanarak toplum dışına sürülen eksik, kusurlu ve insanlığı tartışılır bir "mahluk" sayılmıştır. Az çok düşünen, soru soran kadınların Engizisyon'un hışmına uğradığı ve "cadılık"

Bkz. Roger Garaudy, islâm ve insanlığın Geleceği, s.141-142.

gereğesiyle yakıldığı Ortaçağ Batısında kadının konumu şu atasözlerinde özetlenebilir:

Bir kadın evinde dışarıya üç kez çıkmalıdır: Vaftiz edildiği, evlendiği ve öldüğü zaman.; veya, Kadın, kedi ve baca evi hiç terketmemelidir.²

Benzeri kabullerle kadının insani faaliyetlerinin din-darlık veya fesadı önleme adına engellendiği batı kültüründe kadının salt cinsel obje sayıldığı bir noktaya ulaşılmasına ve bu noktada feminist hareketlerin devreye girmesine şaşmamak gerekir. Kadına ilişkin kötümser yargılar batı kültürüne o denli egemendir ki, bu yargılar "Hıristiyanlığa lanet" okuyan Nietzsche de bile kilisenin mahkum edici söyleminin geliştirilmiş şekliyle devam eder: (İyinin ve Kötünün Ötesinde'de Nietzsche, Avrupa'daki kadın hareketlerinden yola çıkarak, şunları söylüyor)

Kadın özerk olmak ister: Bu amaçla erkekleri, "kadının kendisi" hakkında aydınlatmaya başlar-bu Avrupa'nın genel çirkinleştirilmesindeki en kötü gelişmelerden biridir. Kadınların bu kendilerini beceriksizce çıplak ortaya koyma çabaları neyi aydınlatacak ki! Kadının utanmak için o kadar çok sebebi var ki: Kadında o denli çok aşırı titizlik, yüzeysellik, akıl hocalığı taslama sevdası, küçücük kendini birşey sanmalar, küçücük dizginsizlikler, küçücük büyüklük tutkusu gizli ki -Davranışları ancak çocuklarla incelenebilir-şimdiye dek temelde bulunanların hepsi erkek korkusuyla en etkin biçimde denetlenip bastırıldı. Vay şu "kadındaki ebedi sıkıcılığa" -Ne çoktur onda!- sıkıcılığın başını alıp gidebilmesine!..."³

Nietzsche'nin "kadını" özellikleri küçümseyişi veya küçümsediği özellikleri bütün kadınların ortak özelliği kılışı, Batı kültürünün erkek egemen arka planına uygun düşmektedir. Doğaya ve "sürüden" sayılan insanlara saldırgan, aşağılayan, buyurgan yaklaşım bu kültürde, tanrılara kafa tutan, tanrılarıyla yarışa kalkan batı mitolojisinin ve hümanizmasının "üstün" insanında arketipini bulur. Günümüzde de dogmalardan, hurafelerden arınarak bilimsel olmakla övünen Batı'da, sezgiyi, manevi/ruhsal olanı önemsemeyen, varlık'a parçalı olarak bakan rasyonel düşünce egemendir. Bilim alanındaki Descartesçi egemenlik, günümüzde Batı'dan tüm dünyaya yayılan insan ve eşya sorunlarının başlıca sebebi olma durumundadır. Rasyonel zihnin üstünlüğüne iman eden bu dünya görüşü, doğaya ve kadına hükmedici tutumunda Yahudi-Hıristiyan geleneğince desteklenip yüreklendirildi. Denilebilir ki, ataerki tarih boyunca doğa ve kadın sömürsünün elele gidişi, bu gelenek tarafından beslendi.⁴

Batı ülkelerinde ise feminist hareketler, "erkek egemen" diye niteledikleri bütün bir insanlık tarihi ile birlikte, yalnızca "erkeğe maledilmiş, erkeği kollayıp gözetiyor" saydıkları dinleri de suçlayıp reddetmektedirler. Kadınlara bakış açısı itibarıyla bütün ilahi dinleri aynı kefeye koymak, feminist hareketlerin büyük yanılışıydı. Hareketin haklı çıkış noktasına rağmen, kadın sorununa ilişkin taleplerin "fitrat" unsuru gözönünde tutularak değil de erkeğin mevcut konumuyla eşitlik dileğine göre şekillenmesi de hatalı oldu. Böylece ev, kadını her halükarda tutsak kılan bir mekan sayılarak; insan yetiştiren bereketli bir ilk mektep olmaktan, "yuva" olmaktan çıktı. Bu aynı

zamanda anneliğin küçümsemesi, hatta reddedilmesi demektir. Böylece, bireysel ve toplumsal kişilik sahibi olması hedefi, kadının doğasına yabancılaşmasını getiren muhtevasıyla, zarar verici bir istikamette seyretmeye başladı.

İslâm ise, kadın üzerinde erkeklerin (güçlülerin) mutlak ve tartışılmaz hiyerarşik üstünlüğünü kırmakla kalmamış; öğretisiyle onun özerk kişiliğini teminat altına almıştır. İslâm dini kadına insani haklarını iade etmiş ve fakat bunu yaparken ona erkeklerle hasım değil, dost ve yardımcı olunan bir konum sunmuştur, islâmi kadın hareketi bu bakımdan, cinsler arasında barış ve asayiş öngörmektedir. Murtaza Mutahhari'nin adlandırışıyla, islâmi kadın hareketi siyah, kırmızı veya mor değil, beyaz (ak) bir hareket sayılmalıdır. Beyaz kadın hareketi, erkekle kadını kendi cinsleriyle ve karşı cinsle barıştıran, fitrata önem veren, böylece kadın haklarını kadınla erkeğin insan olarak eşit ama farklı oldukları gerçeğinden yola çıkarak ele alan bir temele sahiptir.⁵

İslâmi öğretilerde kadının toplumsal kişiliğini geliştirip koruma hakları teminat altına alınmıştır. Kur'an-ı Kerim, hiçbir cinsel ayırım kaydı koymadan, toplumsallaşma sürecinin insan fitratına yerleştirildiğini ve yaratılışında zaten varolduğunu bildirir. 49/Hucurat Suresi'nin 13. âyeti bu bakımdan anlamlıdır:

Ey insanlar, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en üstün olanınız, takvaca üstün olanınızdır.

Bu ayet-i Kerime'de, insanların birbirleriyle canlı ilişkilerini teşvik eden bir işleyiş öğütlenmektedir. Renk, dil ve fiziksel özelliklerin farklılığı, bir aşağılama vesilesi değil; zenginlik vesilesidir. Farklılıklar, insanların birbirlerini tanımalarını teşvik eder; kendinde olanla diğerlerine katkıda bulunmaya sevkeder. Böylece fiziksel farklılıklar ve tanışma eylemi, toplumsal hayatı olumlu anlamda motive edebilir. Doğruyu bildirip yanlıştan sakındırma ödevi, insanın kendisinden olduğu kadar toplumdaki da sorumlu olduğunu hatırlatır. Bu ilkede insanın toplumsal sorumlulukları somutlaştırırken; kadın olsun erkek olsun bütün insanlara (müminlere) buldukları şartların elverdiğince islâm'a hizmet etmelerinin gereği duyurulur. Dini sevdirmek, güzelleştirmek ve kolaylaştırmak, tebliğci müminlerin dikkat etmesi gereken ilkelerdir. Müminlerin birbirlerini sevmesi ise, imanla bağlantılandırılır: "Gerçek iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de gerçek iman etmiş olamazsınız." (Müslim).

ÜÇ TOPLUMSAL KONUM

Kadının toplumsal konumu insanlık tarihi boyunca üç belirgin durum ortaya koymuştur: Bazı dönem ve değerlendirmeler açısından kadın, sadece ev içinde ve ev-çocuk-eş üçgeninde gerekli bir varlıktır. Kimi dönem-

ce. Perkins Gilman, Kadın ve Ekonomi, Kaynak Yayınları, s.35-36.

²Nietzsche, İyinin ve Kötünün Stesinde; Ara Yayınları, s.62.

³Capra, Batı Düşüncesinde Dönük Noktası, İnsan Yayınları, s.33-40.

⁴Bkz. Mutahhari, Kadın, Akademi Yayınları, s.85-145.

lerde ise, toplum içinde insani yetenekleriyle değil de cinsel özelliği itibarıyla ön plana çıkarılan, annelik özelliği gözardı edilerek salt cinselliğiyle, (cinselliğini sunabilişyle) kabul gören bir varlık sayılmıştır. Üçüncü durumda, toplumsallaşmayı talep eden kadın cinsel kimliğine (fıtratına) yabancılaşmadığı ve cinselliği istismar edilemeyen bir kişilik konumu kazanmaktadır.⁶

Elbette bütün insanlık tarihi boyunca kadınların ev hayatından kopuşları, sadece sanayi devrimi sonrasında kadın işgücüne gerek duyulmasıyla gerçekleşmedi. Kadının ev hayatı dışında uğraşlar edinmesi, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Ve bazı insani tutumlar, bütün "ilerleme" teorilerine rağmen, tarihin her döneminde benzeri özellikler ortaya koymaktadır. Belki kimi fenomenlerin ortaya çıkış şartları ve gerekçeleri ve yalnız biçimsel olarak değişiklik göstermektedir. Sanayi Devrimi'nin ve modernizmin vazettiği sloganlardan yüzyıllarca önce de kadınları ev hayatı dışında çalışıp meslek geliştirmeye sevkeden itmelere vardı. Ancak, yaşanan zaman diliminin özelliklerine bağlı olarak, mevcut soru ve problemlerin, ilkelerin ve değerlendirmelerin nitelikleri farklılık gösterebilir. Bu durumda, kadını ev hayatı dışında bulunmaya, evden uzaklaşmaya sevkeden nedenler araştırılmalıdır. Böylece görülür ki üç toplumsal konumdan ikisi kadını değersizleştirilen ve mutsuz eden sonuçlar vermişken; "orta yol"un tutulduğu konum, ona saygın bir insani hüviyet kazandırmıştır.

Öte yandan, ilk yaklaşımda kadın neredeyse, ev ortamlarını tamamlayan bir eşya telakki edilmiştir. Bu durumda kadının insani yetenekleri körelmekte, iradesi hiçlenmekte; bunlarla birlikte sorumlu bir kul olarak Allah yolunda arifane çalışmalar yapabilme yolları bile tıkanmaktadır. Bu konumda kadın kendi adına ve başkaları adına fikir yürütebilecek; ailenin problemleri için istişare edilecek biri de değildir. Sürekli evin içinde bulunduğu ve çevresi sınırlı olduğundan, kendisine dışarıdan herhangi bir etkinin erişemediği hesap edildiğinden; evin erkeği için, aile için değerli ve saygın telakki olunur. Ancak, ona atfedilen bu saygınlık ve değer, bilincinin dışında gelişen bir şeydir. Bu anlamda kadın elmas ve pırlanta gibi mücevher cinsinden bir eşya mesabesinde. Kendi başına hareket edebilme ve katılım gücüne sahip değildir. Toplumla ve dünyayla ilişkilerinde (toplumsallaşma durumunda) önce babası, sonra kocası aracılığıyla gelen bir dolaylılıkla çevrilmiştir. Diyebiliriz ki, ataerkil (eril) nitelikli uzun tarihi dönemler boyunca ve çok yakın zamanlara kadar kadının varoluş durumu, aşağı yukarı bir veçhede şekillenmiştir.

Kimi tarihi dönemlerde ise kadının "topluma katılım" veya "özgür olmak" adına fitri özelliklerini yadsıyarak anne ve eş sorumluluklarından uzaklaştığı görülür. Nedenleri ve sonuçlarıyla günümüzde de izlendiği üzere bu durumda kadın genellikle, bireysel/toplumsal kişiliğine kavuşma adına, tıpkı eski yüzyılların köle pazarlarında (agoralarda) veya sarayların haremelerinde izlendiği gibi; podyumlarda, vitrinlerde ve reklam panolarında salt cinsel bir imajla öne çıkarılarak, cinselliğiyle "pazara sürülerek" kişiliksizleştirilmiştir. Bu, insan haklarından ve kadın haklarından oldukça sözedilen bir dönemde ve mo-

da, sanat, cinsel özgürlük gibi süslü kılıflarla gerçekleştirilen bir kişiliksizleştirme sürecidir.

Batı toplumlarında bugün en büyük sorunun kadının açık meta ve porno aracı haline getirilmesi olduğu, İstanbul'da düzenlenen uluslararası bir seminerde konuşan Finlandiyalı sosyolog Sari Nare tarafından teyid edilen bir gerçektir. Nare, aynı konuşmasında Hıristiyan literatürün meta haline getirilen kadını kontrol altında tuttuğunu; İslâm'ın ise örtünme emri ile kadını meta durumuna düşmekten koruduğunu belirtmişti.⁷

Gerçekten, müslüman toplumların geleneğinde yüzyıllardan bu yana, İslâmî ilkelerin (ahlak'ın) vicdanlarda yerettiği kadarıyla, bütün zayıflarla birlikte kadınların da zulüm görmesini ve istismar edilmesini engelleyen veya sınırlandıran bir kabul ağırlık kazanmıştır. Böylelikle, aşağı yukarı miladi 1000. yıla varıncaya kadar, müslüman toplumlarda kadınları toplum hayatından dışlayan ve onları Hıristiyanlığınkine benzer bir mahiyette tanımlayan cahili yaklaşım etkili olamamıştır. Bununla birlikte, Avrupa'nın bazı ülkelerinde iz bırakmış olan kadınların insani varlığına değer veren İslâm kültürünün, kadınlara hak talep eden hareketlere ivme kazandırdığı söylenebilir. Andree Michel, Feminizm adlı kitabında bu görüşü dile getirmiş; İtalya'daki feminist bir geleneğin kültürel planda yaşayabildiğini bu ülkedeki "kadınlara kendilerini kanıtlaya olanağı tanıyan" müslüman kültürün etkisine bağlamıştır.⁸

Ancak, bu önemli miras konusunda pek az batılı araştırmacı ve bilim adamı nesnel olabilmektedir, İslâm Avrupa'da adlı kitabında İslâm kültürünün İspanya ve Sicilya'dan doğru yavaş yavaş kuzeye yayılarak Hıristiyanları cezbedişinden örnekler veren Prof. Montgomery Watt, birçok Avrupalının bu kültürden neyi benimsemiş ve neyi kabul etmişse, bunların müslümanlara ait ve İslâmî olduğunun pek az farkına vardığını kaydetmektedir.⁹

Anrupa'da kadın hakları hareketlerini de içine alan insan hakları alanındaki girişimlerin, İslâmî öğretinin hayata geçirilen ilkelerinden örnek ve ilham aldığı söylenebilir. Bununla birlikte, neredeyse içinde bulunduğumuz yüzyılın ikinci yarısına kadar, müslümanların tarihinde yalnızca İslâm'ın ilk yayılış döneminde kadınlar siyasi, askeri ve kültürel açılardan toplumlarında etkin roller üstlenebilmişlerdir. Sonra bu roller giderek zayıflamaya başlamış; kadının sokağa çıkmasının fitneyi davet, toplumu ifsad edeceği; kadınların "şeytanın ağı" oldukları şeklindeki kanaatin yayılmasıyla da giderek anılmaz olmuştur. Bu kötü kanaat öylesine dinden bilinmiştir ki, günümüzde de müslümanlar arasında kadının toplum içindeki rolü, İslâmî harekete katılımı etrafındaki tartışma ve yaklaşımlar, Asr-ı Saadet'ten günümüze çeşitlenerek gelen "kadın ve fitne" arasında irtibat kuran iddia ve kabullerden bağımsız olamamaktadır.

⁶Bkz. Tarihte Kadının Rolü, Cihan Aktaş, Sömürü Odağında Kadın, Bir Yayıncılık.

⁷Bkz. Zaman, 16 Aralık 1989.

⁸Bkz. A. Michel, Feminizm, Kadın Çevresi Yayınları, s.52,64.

⁹Bkz. Montgomery Watt, İslâm Avrupa'da Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, s.56-58.

"FİTNE VE FESAT" SÖYLEMİ

İçinde yaşanan zamanın fitne zamanı olduğu, bu yüzden müslüman kadının evinden çok zaruri durumlar dışında çıkmaması gerektiği görüşü, kadının islâm'a hizmetini, cihadını, insani etkinliklerini eviyle sınırlandırır. Ancak, islâmî ve insani hakların; tebliğ, cihad, ilim öğrenme ve öğretme, doğruyu bildirip yanlıştan sakındırma gibi hak ve sorumlulukların, suistimal edilebileceği gerekçeyle ve sınırsız bir zaman için kayıtsız şartsız yürürlükten kaldırılmasını veya yasaklanmasını kabullenmek mümkün değildir ve zaten hayatta bu yaklaşımın somut, kalıcı karşılığını bulmak zordur. Kadının din adına, sosyal felaket ve zararlardan korunması adına veya toplumun selahı için toplum hayatından yalıtılması suretiyle salt eve ve ev işlerine uygun bir kişiliğe büründürülmesi; giderek onun Kur'an'ın muhatap aldığı sorumlu, akleden, düşünen, duyarlıkları körelmemiş kul olmaktan uzaklaştırır. Bu tür kısıtlamaların, kişide hayata gerçek anlamda ve dolaysız katılım imkanlarını yok edeceği ve psikolojik rahatsızlıklara sebebiyet vereceği de büyük ihtimal dahilindedir.

Öte yandan, toplumda fesad çıkması muhtemelse, Kur'an buyrukları göz önünde tutularak bu konuda kadın kadar erkeğin de sorumlu tutulması ve hassasiyet göstermesi beklenmelidir. Fesada yol açmak elbette her iki kesim için de haramdır. "Kadın şeytanın ağıdır" şeklinde, Hıristiyan meczuplarının söylemlerini, İsrailiyatı hatırlatan ve müslümanların da benimseyip kullanageldikleri ifadelerin ne denli islâmî olduğu, Kur'ani ifadelere başvurarak anlaşılabilir. Sözelimi, yeryüzünde gezerek geçmiş kavimlerin bıraktıklarından ibret alması istenenler yalnızca Allah'ın erkek kulları değildir. Ayrıca Kur'an'da kadının varlığı erkek için, erkeğin varlığı da kadın için bir "iyilik" ve "hayır" unsuru olarak nitelenmektedir.¹⁰

Kadının toplumdaki konumunu ve hareket alanını kısıtlama yönünde bir gerekçe olarak fitne, kadın evden çıktığında, başta cinsel günahlar olmak üzere erkek ve kadının günaha düşmeleri ve dini hayatlarının bozulması ihtimali olarak tanımlanmaktadır.¹¹

Fitneye yol açacağı varsayılan kadın bütün ömrünü dört duvar arasında geçirse bile, günah işlemesi ihtimaline karşı ruhbanlığa, inzivaya başvurma eğilimlerini hatırlatan bu önlem, hele ki iletişimin, telekomünikasyonun günümüzde ulaştığı boyutlar düşünülünce, fitne sorununun çözümü için asla yeterli olmayacaktır (Gerçekte günümüzde televizyon ve video, insanları eve bağlayan ve kapatan; ancak, seyredilen programların genel niteliğiyle uyutma ve suskunlaştırma araçları haline gelmişlerdir). Hem, insanlık tarihi incelendiğinde kadınların ya bütünüyle toplumdan tecrit edildiği veya istismara ve yozlaşmaya müsait bir tarzda topluma "katıldığı" durumlarda özellikle cinsel menşeli fitnenin daha kolay ve müsait yayılma zemini bulunduğu anlaşılmaktadır. Sultanların haremeleri, derebeylerin şatoları ve ruhbanların manastırları yüzyıllarca, doğunun ve batının bütün entrika yüklü öykülerinde okunabileceği üzere, dört duvar arasında cinsel ahlakın ille de güvencede olamayacağı için ibret verici örnekleri olmuşlardır.

Hem tesettür de zaten kadının fitneye yol açmadan topluma katılmasını sağlayan bir yol, bir üslup değil midir? Ve tesettür yükümlülüğü, sadece kadınlar için değil erkekler için de vardır. Yalnız kadınlar değil erkekler de, toplum içinde veya tek başına, dört duvar arasında ya da sokakta, insani faaliyetlerini sürdürebilmek, Allah'a ve insanlığa karşı ödevlerini yerine getirebilmek, kendi kendine yeterliliğe sahip olabilmek için dikkatli hareket edebilmelidirler. Fitne ihtimaline karşı yaptırımlar, bir insan cinsinin insanlık durumunu ezip geçecek boyutlara uzatılmamalıdır. Zaten Kur'an, insanların nefislerini düzelterek fitneden kaçınmaları için ölçüleri ve yaptırımları belirlemiştir. Kadında islâmî örtü, cinsel özelliğine bağlı olarak toplum içine gereğince çıkabilmesinin ölçüsü olmuştur. Ve zaten örtünün varlığı, kadının toplum içindeki varlığıyla tanımını bulmaktadır. Bir başka ifadeyle, örtü olgusu zaten özünde toplumsal olanla ilgilidir.

Gerçi israiliyat kökenli olduğundan kuşku duyulmayacak kimi menkibelerde ne kadar örtülü olursa olsun, "toplumun selameti ve kendisinin de hayrına olacağı üzere" kadının sokağa çıkmaktan kaçındırılması; mümkün olduğunca da en iç odalara kapatılması öğütlenir. Hicap ve iffet gibi erdemler kadın için, varlığını mümkün olduğunca kamufle edişle, unutturuşla eş anlamlı tutulur. Ve öyle olur ki, olağan ifadeli sesiyle namahremine duyabileceği bir ortamda meramını anlatışı bile, fitneye yol açacağı endişesiyle haramdan sayılır.¹²

Gerçi çok zaman kimi müslüman kadınlar da, tarihsel ve toplumsal şartların kendilerini mahkum kıldığı geri planda bu edilgenleştirilmiş kadın kişiliğini iffetli ve takvalı islâm kadını olma adına hararetle savunmuşlardır. Kuşkusuz bunun en çok görülen nedenlerinden biri, islâmî duyarlılıktır; Allah'ın emirlerine sorgulamadan teslim olmaya sevkeden iman düşüncesidir. Oysa, Malik Bin Nebi'nin deyişiyle, iman, sosyal görevler unutulup bireysel bir endişe halini aldığı anda yeryüzündeki harekete geçirici ve itici tarihsel mesajı son bulur. Ancak, bu kabbulleri hazırlayan daha önemli bir nedenin kadınlardaki bilgi, bilinç yetersizliği ve öğrenip araştırma imkânlarının kıtlığı olduğu da bir gerçektir. Bu yüzden cinslerinin kusurlu, fitne ve fesat membaı olduğunu zaman zaman takva adına savunan, bu bağlamdaki menkibelere dini bir vecdle teslim olan; bu yüzden kadınlara tahsil görmeyi, islâmî ilkelere dikkat edilerek de olsa ev dışında çalışmayı ve hatta rızık için para kazanmaya uğraşmayı, vatandaş olarak seçme ve seçilmeyi uygun bulmayan; onlara kocalarına (yoksa babalarına) kayıtsız şartsız itaati vazeden kadınlar az değildir.¹³

¹⁰ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Prof.Dr.Hüseyin Hatemi, Kadın İblis Aracı mıdır? Kadının Çıkış Yolu, -ilahi Hikmette Kadın, s.160-166, İşaret Yayınları.

¹¹ Bkz. Hayrettin Karaman ile Söyleyişi, Nida İlahiyat Dergisi, Şubat-Mart 91 sayısı.

¹² Bu konuda ilginç bir örnek, benzeri bir yaklaşımla, gazetelerde yer alan kimi ilanlara veya düğün davetiyelerine evlenecek kızın adının yazılmayıdır.

¹³ Bu konuda bir değerlendirme için bkz. Ümit Aktaş, Kadının Toplumsal Konumu, Bu Meydan Dergisi, Ocak-Şubat 1992.

Gerçi, bütün öğrenme ve anlama imkânlarına rağmen kadınlara ilişkin aşağılayıcı ve cinsellikle sınırlayıcı, yoğun bir cinsel kimlik yükleyici toplumsal ve kişisel tanımlamaların günümüzde modernlik, ilerlilik adına da sürdürüldüğü ve belirleyici olduğu düşünülürse; modernizmin tahribatlarına karşı bir savunma psikolojisi içindeyken dışarıya olduğu kadar kendi kendini tartışmaya da kapalı cemaatlerde bu kabullerin sürdürüleliği daha bir anlaşılır hale gelmektedir. Hem, Prof. Hatemi'nin yerinde tesbitiyle, "Bir adama kırk gün deli dersin deli olur misali, önyargılarla şartlanmış yanlış eğitimin sonucu kadınlar bizzat 'iblise daha yakın olma' yalanını benimseyip kabullenir ve cinsiyetlerini haksız yere suçlar, cinsel özelliklerinden utanır hale gelebilirler."¹⁴

KADINLARA İLİŞKİN UYDURMA HADİSLER VE KISSACILIK

Hz. Peygamberin sağlığında pek görülmeyen hadis uydurmacılığı, sonraki dönemlerde birçok neden ve vesileyle artarak ve çeşitlenerek devam etmiştir. Bu nedenler arasında fırka, mezhep ve kabilesini savunmak; milliyetçilik duygusu, kişisel çıkar temini yanında; İslâm'a düşmanlık kadar bu dine hizmet etme sanısı da rol oynamıştır. Kadınlara ilişkin uydurulan sözlerin de çoğunlukla "kadınları toplumun fitnesinden, toplumu da kadınların fitnesinden koruyup gözetme" gibi amaçlara matuf oluşları muhtemeldir. Ancak, sebebi her ne olursa olsun, hadis uydurmayı normal karşılayan kimselerin kapasitesi ve mantığınca maslahat sayılan ifadeler, kadınları eksik ve kusurlu, fesada yol açacak ve erkekleri yoldan çıkarmak için şeytana yardımcı olan insan cinsi saydıran; bu yönleriyle de İslâm'ın evrensel ve ebedi mesajını bulandıran, İslâm'a yapılan saldırılarda yoğunlukla kullanılan dayanaklar olmuşlardır.

Bu sözlerden, dindarlık adına veya İslâm Dini'ni suçlamak üzere yaygınlıkla kullanılan birkaç örnek, şunlar:

Kadınları Allah-u Teala geride bıraktığı gibi siz de geride bırakır.¹⁵

Kadınlara itaat, nedamettir.¹⁶

Kadınları akılları, şehvetlerindedir.¹⁷

Genellikle bu tür sözler ilim sahiplerince eleştirilmişlerse de; bu eleştiriler, zorlaştıran ve çirkin ifadeli bu sözleri şaşılacak bir çabuklukla ve teslimiyetle, hadis ilminin inceliklerine hiç dikkat etmeden benimseyen geniş kitleler ulaşmamıştır. Örneğin İbn Hazm, "insanın insana secde etmesi caiz olsaydı, kadınların kocalarına secde etmelerini emrederdim." mealindeki hadisi, "ravisi Şerik b. Abdillâh, müdellistir, münker hadisleri zayıf ravilerden alır, onların adını gizleyerek güvenilir ravilere nisbet eder" diyerek, cerhetmiştir. İbn Hzm, Hz. Ayşe'den nakledilen, "Kadın üzerinde en fazla hakkı olan kişinin kocası, erkek üzerinde en fazla hakkı olan kimsenin ise annesi olduğu"na dair hadisi reddederken de şöyle der: "Ebu Utbe, (hadisi rivayet eden şahıs) meçhuldür, onun kim olduğu bilinmiyor. Üstelik Kur'an ve sahih hadis, böyle bir hükmü geçersiz kılmaktadır."¹⁸

Anlamı ve üslubu itibarıyla kuşku uyandırmış "hadislerden bazıları da şunlar:

Kadınlara danışmak lazım ve dediklerinin aksini yapmak lazım.¹⁹

Eğer kocanın tepesinden ayağına kadar bütün bedeni irinler içinde kalıp hanımı o irinleri diliyle silerse, yine de ona karşı teşekkür etmek vazifesini eda etmiş sayılmaz.²⁰

Cennete mutallı oldum (baktım). Gördüm ki, cennet ahâlinin en azını kadınlar teşkil ederler. Bu durum karşısında sordum: -Kadınlar nerede? Cennet hazini bana şu cevabı verdi: Onları iki kırmızı, yani altın ve boyalı elbiseler cennetten meşgul etti.²¹

"Uğursuzluk evde, kadında ve kısraktadır." şeklindeki, Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği meşhur hadis'e ise, Hz. Ayşe duyduğu zaman itiraz ederek şunları söylemiştir: "Kur'an'ı Ebu'l-Kasım'a indirenin hakkı için, bu hadisi aktaran yalan söylemiş. Rasul (S) ancak şunu dedi: Cahiliye ehli şöyle derlerdi: 'Uğursuzluk; binek, kadın ve evdedir.'²²

Bu bağlamda bir hadis ve eleştirisine ise, Mısırlı mütefekkir Muhammed Gazzali, 1989 yılı başlarında yayınlanan ve büyük ilgi gören "Fıkıhçılar ve Hadisçilerin Hz. Peygamberin Sünnetine Bakışları" adlı eserinde yer vermiştir. Buhari'nin isnadıyla rivayet ettiği hadisin metni, şöyle:

Havva olmasaydı hiçbir kadın kocasına ihanet etmezdi, israiloğulları da olmasaydı (bekleyen) et bozulmazdı.

Kitabının tartışıldığı bir açık oturumda M. Gazzali, bu hadise ilişkin olarak şunları söylüyor:

Adem'e ihanet eden Havva, nasıl ve kiminle ihanet etmiştir? Bu söz tamamen Hıristiyan akidesine benziyor. Ka'bu'l Ahbar'ın söylediği bu sözü, Kur'an reddetmiştir. Bilakis Kur'an, Adem'i cennetten çıkarmanın Havva değil, şeytan olduğunu belirtmiştir. (...) Havva'nın Adem'e ihaneti kesinlikle İslâmî bir anlayış değildir. Ahd-i Atik'ten kalma bir sözdür. Etin bozulup bozulmaması ise, tamamen tabii bir kanundur. Bekletilen et bozulur. Bunun akla ve mantığa ters düştüğü aşikardır. Kabulü mümkün değildir.²³

Yaygın bazı yanlışlıklar da, İslâm'a yapılan saldırılar karşısında fevri ve derinliksiz tepkilerde ortaya çıkmakta ve kolayca İslâm'a mal edilmektedir. Örneğin, yukarıda değindiğimiz açık oturumda yine Gazzali'nin belirttiğine göre, Mısır'da kimi komünist ve feminist kadınlar Neval el-Saddavi'nin öncülüğünde aile hukuku ile ilgili kanunların iskatını istediklerinde; bu isteğe karşı çıkan biri, "kadınlar erkekleri doğurmak için yaratıldılar" gibi bir gerekçe öne sürmüştür.

¹⁴Kadının Çıkış Yolu ilahi Hikmette Kadın, işaret Yayınları, s.161.

¹⁵Aliyy'l-Kari, Zayıf Hadisleri Öğrenme Metodu, s.34.

¹⁶A. g. e., s.80.

¹⁷A. g. e., s.82.

¹⁸B k z. İbn Hazm'ın Kütüb-i Sitte'ye Bakışı, Doç.Dr.Selman Başaran, İslâmî Araştırmalar Dergisi, s.19-20, c.2, s.6, Ocak 1988.

¹⁹Gazzali, Kimya-yı Saadet, s.227.

²⁰Gazzali ihya 2, s.164.

²¹İhya 2, s.164'de bu "hadis"e, "Ahmet, zaif bir senedle Ebi Ümame'den" kaydıyla yer verilmektedir.

²²B k z. Mahmut Ebu Reyeye, Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması, s.225, Yöneliş Yayınları.

²³B k z. Sünnet Üzerine Bir Kitap ve Bir Açık Oturum, İslâmî Araştırmalar Dergisi, s.100-118, c.5, s.2, Nisan 1991.

Ayrıca, Peygamber (S) döneminde görülmeyen kıssacılık; islâmî ilimlerden, bilhassa hadis ve rivayet ince-liklerinden habersiz cahil kassaların kurup geliştirdiği anlamda, kadınlara ilişkin küçültücü ifadelerin dini bir vecdle yayılıp benimsenmesinde önemli rol oynamıştır. "Din'e karşı din'in kurulduğu bir süreçte, kıssacılık, özel-likle Kur'an ve sahih sünnet karşısında çarpık duran ko-numlarını doğrulamak ve yasallaştırmak isteyen egemen çevrelerin işine gelerek teşvik görmüştür. Hasan Basri, kıssacılığın bidat olduğunu söylemiş; ibnu Şirin ise bu bidati haricilerin ihdas ettiğini kaydetmiştir. Kıssacılığı Muaviye'nin ihdas ettiği de kaydedilmektedir. Kıssacılarla ilgili olarak da şu özellikler sayılır: Umumiyetle kıssacılar, islâmî ilimlerden, bilhassa hadis ve rivayet ince-liklerinden haberi olmayan cahillerdir. Mübalağacılar ve normal aklın kabul edemeyeceği ölçüsüz masallar anlatarak halkı etraflarına toplamayı başarmışlardır. Halk tabakası, İslâm alimleriyle kıssacılar arasında cereyan eden mü-cadelede genellikle kıssacıların tarafını tutmuşlardır.²⁴

işte, uydurma veya Peygamber (S)'in konuşmaların-dan yanlış aktarılan hadislerinde yanında; mantık ve an-lam itibarıyla çirkin ve zorlayıcı, Kur'an ahkâmına ve sahih sünnete aykırı da olsa halk içinde dini bir has-sasiyetle ve teslimiyetle kabul görerek yaptırım gücüne sahip olan kıssalar, kadına uğursuzluk ve aşağılama atfeden anlayışları besleyip desteklemiştir. Bu kıssalarda genellikle kadının zihinsel yetersizliği ve akılsızlığı, irade-sizliği ve güvenilmezliği, nankörlüğü ve kadirbilmezliği, cinsel açıdan zaaf içinde ve dirençsiz oluşu, gösteriş düşkünlüğü yüzünden denetlenmesinin gerekliliği, okuyup yazmasının sakıncaları gibi konuların; zaman za-man edebe aykırı, müstehcenliğe varan bir üslupla işlendiği görülmektedir. Bu tür kıssa ve menkıbelerin müslümanlar nezdinde yüzyıllardır muteber olan alim-lerin/yazarların kitaplarında kayıtsız yer edişleri ise ayrı bir problem teşkil etmektedir.

KADININ OKUMASININ CAİZ GÖRÜLMEMEŞİ

İslâm'a yapılan saldırılarda, bu dinin kadınların oku-masını uygun bulmadığı iddiası sıklıkla kullanılır. Bunun için de Hz. Ayşe'ye atfedilen şu hadise sıklıkla başvuru-lur:

Kadınları göze çarpan mevkilere oturtmayın, yazıyı da öğretmeyin. Dikiş öğretin ve Sure-i Nur'u da iyi öğretin.²⁵

Kadınlara okuma yazma öğretilmemesi, onların yanlış şeyler okuyup yazabileceği, yazı vasıtasıyla ya-bancılarla temas kurabileceği gibi gerekçelere dayandırılmıştır. Oysa, ilim öğrenmenin hem erkeğe hem kadına farz olduğu bilinir. Kur'an-ı Kerim'e göre, bilenler-le bilmeyenler hiçbir zaman bir tutulmazlar. Ve Resul-ü Ekrem ilim için bir yola giren kimseye Allah'ın cennet yo-lunu kolaylaştıracağını buyurmuştur. Dindarlık adına veya dindarlığı öne sürerek kadınlara ilim yolunu kapat-mak isteyenler ise, islâm'a saldıran yarı aydınlara ve müsteşriklere hizmet etme yolundan öte gidememişlerdir.

Örneğin müsteşrik Goldziher, yukarıda andığımız hadisi öne sürerek islâm tarihinde kadınlara yazı

öğretme işine 'aralarında ahlaksızlığa yol açacağı' gerekçesiyle kısıtlama getirildiğini, kadınlara yazı öğretilmemesi konusunda resmi düzeyde talimatlar yayınladığını savunmuştur. Her ne kadar Goldziher bu görüş ve tutumların islâm'ın temel öğretilerine uygun prensipler olamayacağını ve zaten kadınlara yazı öğretilmesine karşı yaygın olan görüşün Şam'ın birçok bilgin kadını tarafından çürütüldüğünü kaydetse de; bu konudaki incelemesinde "Kadınlara yazı ip eğirmektir, bunun için ilme gerek yoktur" ve "Yazı öğretilen kadın ze-hirli yılan gibidir" tarzındaki halk arasında yaygınlıkla kul-lanıldığını belirttiği deyişlere itibar göstermekten geri durmamıştır.²⁶

Kadınlara fitne ve fesat kaynağı telakki eden, onlara okuma ve benzeri hakları çok gören yukarıda örneklerini verdiğimiz sözlerin önyargılı bir yazar için nasıl kolay ve uygun malzeme teşkil ettiğinin somut ve ibret verici örneklerinden biri, İlhan Arsel'dir. Şeriat ve Kadın adlı bi-limsel olmaktan uzak kitabında yazar, her türlü kitaptan rastgele derlediği deyişlere hiçbir kayıt koymadan dayana-rak ve bazen de açıklamakta yetersiz kaldığı hadis ve Ayet-i Kerimeleri keyfince yorumlamak suretiyle islâm'ın temel kaynaklarına ilişkin güvenleri sarsmak gibi bir amaç taşıyor görünmektedir.²⁷

"İSIRICI SULTANLIK" DÖNEMLERİ

İslâm'ın insan ve dünya görüşünü bulandıran an-layışlar büyük ihtimalle, islâmî hilafetin saltanata dönüşmesi sürecinde, özellikle hicretin altıncı ve yedinci yüzyıllarında; ümmetin gerek maddi gerekse manevi açılardan duçar olduğu zaafın elverdiğince daha mü-sait bir kabul ve yayılma zemini buldu. Bu dönemlerde özgüvenlerini yitiren müslüman liderler aşırı tutuculuğa saptanarak veya baskıya başvurarak konumları koru-maya çalıştılar ve içtihat kapılarının kapandığını ilan etti-ler. Vahiy ile aklın birbirine yabancılaştırıldığı, düşüncenin eylemden ayrıldığı, yönetimin Kur'an ve Sünnet'e uygun olarak değil de devletin çıkarlarına göre düzenlediği bir tarihi seyre girildi. Çevresi dalkavuklarla dolu müstefit yöneticilerle, ahlak ve davranış bakımından cahiliye dö-nemini hatırlatan bir aristokrasi oluştu. Siyasi otoriteyi kı-nayan kimseler ağır baskılara maruz kalırlarken, bazıları da baskıdan kurtulmak için gerçeğin özü yerine biçimsel olanı savunma veya soyut tartışmalarla yetinme yoluna gittiler. Uzlaşmacı düşünür ve bilginler tarihi olayların çarpıtılmasına ve gelecek kuşaklara eksik, yanlış aktarıl-masına hizmet ettiler. Para yeniden en önemli güç haline gelirken, maslahatçılık ve hile-i şeriyye uygulamaları aldı yürüdü. Dünyaperestlik karşısında aşırı ruhbanlık eğilim-leri ortaya çıktı.

²⁴ Bkz. Mevzu Hadisler, M. Yaşar Kandemir, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, s.87-89.

²⁵ Ramuz el-Ehadis, c.2, s.480.

²⁶ Bkz. İslâm'da Eğitim, Ignaz Goldziher, İslâmî Araştırmalar, s.90-91, c.2, s.7, Mayıs 1988.

²⁷ İlhan Arsel, Şeriat ve Kadın, 1987 İstanbul; Arsel'in kitabını eleştiren Ali Bulaç'ın "Peygamber'e Göre Kadın Uğursuz mu" başlıklı yazısı için de; Kitap Dergisi, Mayıs 89, sayı 27.

Bu arada, ümmetin gerçek deneyimleriyle, hedefleriyle ve ihtiyaçlarıyla dirsek temasını kaybeden islâm düşüncesi hukukta tutucu ve lafza bağlı, Kur'an tefsirinde ve dünya görüşünde tahminci (speculative), ahlak ve siyasette dünyaya değer vermez, tabii bilimlerde ise batini hal aldı. Böyle bir ortamda büyük düşünür, hukukçu ve veliler, siyasi otorite ve eyleme çok aşâğılık, tiksini-cek ve kaçınılacak bir şeymiş gibi tepeden ve uzaktan baktılar. Önce dünyaya karşı direniş, sonra da onu tamamen red, faziletin ilk şartı oldu. Ümmet, Hz. Peygamber (S)'in hayatında yüce örneğini verdiği kişisel değerlerle kamu değerleri arasındaki dengeyi kaybetmiş hale geldi.²⁸

Müslümanların çoğu bu ortamda, islâmî kavramlara ve tutumlara yabancılaşmışlardı. Sözgelimi Ayet-i Kerimelerde ve hadislerde övülen tevekkül, zihinleri felce uğratan bir acizlikle ve inziva övgüsüyle tefsir edilmiş; böylece, yığınlara dindarlık ve takva adına yoksulluk, tut-saklık ve kölelik yolları açılmıştı. Miskinlik ve tembellik (dünya nimetini geri çeviriş tavrı olarak) neredeyse erdem sayılırken; sorgulama, sorma, tartışma ruhu ağır yaralar almıştı. Bütün bunlar islâm adına yapılıyor; bu gidişatı eleştirenler ise yine islâm adına egemen çevreler tarafından suçlanarak, zamanın en itici ve mahkum edici sıfatlarıyla damgalanıyorlardı.

İşte böyle bir ortamda, örfün belirlediği kadarıyla bile müslüman kadının durumu, İslâm'ın Kur'an var oldukça hiçbir zaman bütünüyle gözardı edilemeyecek değer ve ilkelerinin büyük katkısı ve koruyuculuğuyla, zamandışı batılı ve doğulu kadınların ekonomik, politik ve sosyal durumlarından daha kötü değildi. Ancak, Kur'an'ın bizatihi muhatap olduğu müslüman kadın, bu dinin kendisine nasıl bir yer biçtiğini artık güven uyandırmayabilen aracılıklarla öğrenmeye başlamıştı. Kur'anî ruhla uyuşmayan, çakışmayan bir anlayış; müslüman kadını hu-rafelerin belirlediği gibi yeniden cahiliyenin karanlıklarında tanımlamak istiyordu. Tebaaya hilafet vesayeti adına yaklaşan saltanat geleneği, aile içine de erkeğin kadına vesayeti adına, dayatmacı ve buyurgan bir hiyerarşi anlayışını meşrulaştırmıştı. Sonuç olarak Hz. Peygamberin (S) risaletiyle yeniden cahil ve unutkan insanlığa hatırlatılan kadının insani hak ve ödevleri, bir kez daha "istismar ve fitne ihtimali" öne sürülerek sınırlandırılmış; böylece kadının Kur'an'la ilişkisinin yokolmaya gittiği; aile içinde Kurani istişare anlayışı yerine tek taraflı vesayetin hakimiyet kazandığı, eşlerin birbirlerine "dost, arkadaş ve yardımcı" olacak yerde "efendi-kul" oldukları bir süreç girilmişti.

İSLÂM DEVRİMİ'NİN HATIRLATTIĞI

Ancak, pek çok açıdan bir "dönüm noktası" sayılabilecek yüzyılımız, sömürgecilere ve işgalcilere karşı savaş veren müslüman halklarda izlendiği üzere, müslüman kadınların yeniden dolaysız olarak tarih sahnesine çıkmalarına tanık oldu. Yüzyılın başlarında Anadolu'da; sonraları Kuzey Afrika'da kadınlar, erkeklerle birlikte sömürgeci ve işgalci düşmanalar karşı verilen bağımsızlık ve direniş savaşlarına katıldılar. Bu arada yüzyılın ikinci yarısında bütün dünyada islâmî hareketler, dünyaya

egemen güçler haline gelen kapitalist batı ve komünist doğu'nun meydan okumaları karşısında müslümanların varlıklarıyla hesaplaşmaya girerek özkaynaklarına yönelişleriyle canlandı, islâmî hareketler pratik olarak despotluğu, sömürgeciliği, yenilenen yöntemlerle sömürgeciliği besleyen materyalist ideolojileri ve bu ideolojileri temel alan ekonomik, zihni sistemleri sorgulamaya başladılar. Bu arada, mevcut islâmî/geleneksel pek çok kabulün, temel islâmî kaynakların ışığında yeniden ele alındığı görüldü.

Bu süreçte, 1979'da gerçekleşen iran islâm Devrimi, pek çok şaşırtıcı özelliği yanında bir de kadın kitlelerinin önemli rol üstlendiği bir devrim özelliğine de sahip oldu. Kadını, islâm Dini adına "fitne unsuru" veya "şeytanın oklarından bir ok" sayma tutumunu ve yine İslâm Dini'ni kadını evlere ve erkeklere mahkum ettiği kanısına sahip herkesi şaşırtan bir üslupla, devrimin öncüsü Ayetullah Humeyni, kadınların toplumdaki yerlerine ilişkin olarak şunları söylemişti:

Kadınlar İslâm toplumunda özgürdüler ve üniversitelere girmeleri, dairelerde çalışmaları, Meclis'e girmeleri hiçbir şekilde önlenemez. Önlenmesi gereken şey ahlaki fesattır; bu hususta da hem erkek hem kadın aynı muameleye tabi tutulurlar. Fesat, her iki kesime de haramdır ve islâm nizamında kadın, erkeğin sahip olduğu tahsil hakkı, çalışma hakkı, mülkiyet hakkı gibi tüm haklara sahiptir. Erkek hangi haklara sahipse kadın da onlara sahiptir. Ama, kimi işler vardır ki fesada sürüklemesi ihtimalinden dolayı erkeğe haramdır. Aynı şekilde kimi işler de vardır ki fesada sürüklediği için kadınlara haramdır, islâm erkek ve kadının insani yapısını muhafaza etmek ve kadının oyuncak haline gelmemesine sağlamak istemiştir.²⁹

Kadınların İslâmî örtü ile sosyal faaliyetlere katılabileceklerini bildiren Ayetullah Humeyni,

Biz hareketimizi kadınlar emanet edilmiş biliyoruz. Erkekler kadınlarla birlikte sokaklara dökülüyorlardı. Kadınlar erkekleri teşvik ediyorlardı ve önsaflarda idiler. Kadın şeytani güçleri yenilgiye uğratan böyle sarsılmaz bir kuvvettir.³⁰

FUNDAMENTALİZM MESELESİ

Ne var ki, baştan sona bir mücadele olan şu imtihan dünyasında inancıyla yaşantısının pratiğini bütünleştirme çabası içinde olan müslüman kadının "mücadeleci ve direnişçi" tutumu, islâmî değerlerin savunusu adına "fundamentalizm" diye nitelendirilerek kınanabiliyor da.

Tesettürlü öğrencilerin, kendilerine konulan yasaklar karşısında okuma taleplerini dile getirişlerini "mücahidelik değil şerirelik" olarak niteleyen ülkemiz muhafazakar yazarları bir yana; Seyyid Hüseyin Nasr gibi, Batı'da İslâm'ın ifade edilişinde söz sahibi ve kuşkusuz sahasında takdir edilen bir entellektüelin de müslüman kadınların mücadeleci tutumlarını "fundamentalizm" eleştirisi kapsamında yerdiği görülmektedir.

²⁸ Bkz. i. Faruki, Bilginin İslamileştirilmesi Risale Yayınları, s.58-59.

²⁹ İran İslâm Cumhuriyeti Ankara Kültürevi'nin 1987 Şubatı'nda Kadınlar Günü için yayınladığı broşürden.

³⁰ Sözleriyle Hatt-ı imam, Endişe Yayınları, s.105, Ankara 1991.

Modern Dünya'da Geleneksel islâm adlı kitabında Nasr, islâm tarihi boyunca Fas'tan Malezya'ya kadar, Islâm'ın nesnelere tabiatlarıyla tenasübünü öngören, böylece kadının asli tabiatı ile uyum içinde kadınlığı ve büyük bir güzelliği simgeleyen bir kıyafet çeşitliliği oluştuğunu; sonraları ise, kadınları batılı kıyafete bürüten modernist değişikliklerin geldiğini kaydederek; günümüzde müslüman kadınların giyim-kuşamlarında başgösteren değişikliklerden şöyle yakınmaktadır:

Şimdi ise, bazı yerlerde kadınların başlarına bir bez geçirip, ellerine makineli tüfek vererek, islâm'ın her zaman öngördüğü kadın fitratının yansıması olan letafetini gözardı eden "fundamentalist" veya selefi akım ortaya çıkmıştır. Hangisinin Allah'ın hoşuna gideceği gerçekten bir merak konusudur. Batılı kıyafetiyle evinde ibadet eden kadın mı, yoksa islâm'ın özde kadınlıkla özdeşleştirdiği zerafet ve incelikten yoksun ve hatta namazını cemaatle kıldığı zaman bile içinde kin ateşi yanan, islâmiliği başına örttüğü bezde bulunan eli silahlı devrimci kadın mı?³¹

Nasr'ın, benliğini ayakta tutan değerleri, ailesi ve yurdı saldırıya uğrayan müslüman kadınların direnişçi tutumunu haksızca ve adeta batılı bir ağızla 'fundamentalizm' olarak değerlendirilişi; islâm'ı salt bir kültür nesnesi, en fazla şekilleri önem kazanan bir görenek olarak görme temayülünü hatırlatıyor. Çocuklarının kemikleri siyonistlerce kırılan Filistinli anaların, son on yılda sayısız şehit veren iranlı ve Afganlı kadınların savaş tüccarlarına ve saldırganlara kin duymak yerine gül uzatmaları mı beklenmeliydi? Savaşın ve muhacirliğin getirdiği mahrumiyet ortamlarında -ki, bu ortamlarda nasıl yaşanıldığı ve neler hissedildiği herhalde içinde yaşanılmadan kolayca kestirilemez, hangi zerafet ve letafetten söz edilebilir? Bir bez parçasıyla da olsa, en olumsuz şartlarda tesettüre dikkat edilmesinin, "kutsal gelenek" adına ancak takdirle karşılınması beklenmelidir. Ayrıca, bu yüzden eleştirilen kadınların, müslüman toplumdaki giyim-kuşamlardaki modernist belirlemelerden en az etkilenenler oldukları da bir gerçektir. Geleneksel bir tarz olarak değil de islâmî bir emir olarak tesettürü benimseyişleri ise, kuşkusuz, az çok bilinç faktörünü devreye sokacağı için, Allah'ı (C.C.) hoşnut kılacak bir gelişme sayılmalıdır.

Çağımızda moda kanalıyla kitlelerin tüketim alışkanlıklarını yöneten, yerel kültürleri zaman zaman pek az dirençle karşılaşılarak yok eden kapitalist emperyalizme, modernist yağmaya en anlamlı muhalefeti, 'bir bez parçası'yla da olsa, çevresinde öyle gördüğü veya yakıştığı için değil, Allah'ın emri bilip de bilinçli olarak örtünen müslüman hanımlar üstlenmişlerdir. Unutmamalı ki, salt biçime önem vermekle kalan gelenekselcilikle bu muhalefeti geniş planda sürdürmenin ve derinleştirmenin, pek çok değer yanarda islâmî/geleneksel giyim tarzlarını korumanın oldukça güçleştiği; batı kaynaklı modanın geniş yığınlarca bir din gibi benimsendiği bir zamanda yaşamaktayız. Modernizmin islâmî değerleri ve

müslümanların dirençlerini yok etme çabalarına karşı çıkabilecek ve otantik kültürel üretimi yeniden elde edecek bir islâmî muhalefetin, müslüman kadınların toplumsallaşmasına ve etkin roller üstlenmelerine her zamankinden daha çok ihtiyaç var. Ve modernizm karşısında neredeyse soyutlaşan bir gelenekçilik anlayışıyla değil, Kur'ani vahiyle, ilahi Öğreti ile durulabilir... ilahi öğretiye uygunlukları ölçüde geleneklerin de bu karşı duruşta önemli olduğu, korunup gözetilmeleri gerektiği yadsınamaz, islâm kültürü, bölgeci ve dar görüşlü değildir; değerlerin yönlendirmesine tabidir ve bu değerlerin evrenselliği esastır.³²

Kimlik mücadelesi veren müslümanların ve daha özeld müslüman kadınların olumsuz anlamda "modernist" ve batılı bir ağızla "fundamentalist" diye nitelenişleri, kimi bakımlardan geçmiş zamanların "fitne ve fesad" bağlamındaki yaftalayıcı suçlamalarını çağrıştırmıyor değil, islâm'ın ve müslümanların güncel meselelerine samimiyetle kafa yoran, islâm aleminin kültürel, ekonomik ve siyasal bağımsızlığını talep eden, kısacası "siyasal bir tavır" içinde görünen müslümanlar bu tür muğlak suçlamalara yalnızca batılılar ve batıcılar tarafından da ve genellikle "gelenek savunusu" adına maruz kalıyorlar.. (Ne yazık ki gelenek, modernizm ve özellikle yaygınlaştıran 'radikalizm' yerine kullanılan fundamentalizm kavramlarının içeriklerini tartışmak yazımızın boyutlarını aşılıyor.)

Kısacası, kadınlara ilişkin "fitne vesilesi olmaları"nın andıran ve sonuç olarak kadın cinsini edilginleştiren söylem, Islâm Öğretisi ile tezat teşkil eden ve zaten bu dinin mahkum ettiği bir mahiyete sahip bulunmaktadır. Gelenek ve din savunusu adına bu söylemi avunmak veya doğrulamaya çalışmak, ancak Islâm düşmanlarının işine yaramakta ve müslümanlara zarar vermektedir. Müslüman kadının toplumsallaşması sorunu, hala geniş açıklamalar bekleyen bir özelliğe sahiptir. Oysa, kadınlı erkekli bütün müslümanların aktivitelerine büyük ihtiyaç duyulan bir zamanda yaşıyoruz. Dünya ve insanlık Islâm'a; bilinçli, samimi ve gayretli müslümanlara her zamankinden daha çok muhtaçtır. Müslüman kadınlar islâm'ın onları nasıl tanımladığını güvenilmeyen aracılıklardan bağımsız olarak öğrenme imkanlarına kavuşmuşlardır, islâmî kimliğinin farkında olan müslüman kadını Islâmî Öğreti'nin dilediğince topluma katmayı/kazandırmayı hedefleyen yaklaşımlar ne fitne ve fesada yol açan, ne de "modernist" etki ile açıklanan tutumlar olarak kabul edilebilir.

³¹Modern Dünyada Geleneksel islâm, s.27, insan Yayınları, 1989.

³²Nasr'ın gelenekçilik anlayışının kapsamlı eleştirisi için bkz. Ali Bulaç, Geleneğin Manipülasyonu/Din ve Modernizm, s.238-240, Endülüs Yayınları; "Gelenek" üzerine ilginç bir değerlendirme için de bkz; Perviz Manzur/Mahkum Bir Dünyada Kültürel Bağımsızlık Mümkün mü?/İslâm ve Batı s.65-66, insan Yayınları, 1990.